

2. ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОСВІД

Лілія Асхатівна Мартинець,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та управління освітою
Донецького національного університету імені Василя Стуса,
м. Вінниця

УДК 37.013.2

ФАКТОРНО-КРИТЕРІАЛЬНА МОДЕЛЬ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛІВ

Стаття посвячена раскрытию параметров, факторов и критериев управления образовательной средой профессионального развития учителей в современных общеобразовательных учебных заведениях. Указано, что эффективность управленческой деятельности определяется через оценку таких параметров: организационно-управленческий, кадровый, образовательно-технологический и результативный. В статье обоснована факторно-критериальная модель эффективности управления образовательной средой профессионального развития учителей.

Ключевые слова: параметр, фактор, критерий, факторно-критериальная модель, управление, образовательная среда, профессиональное развитие учителей.

The article is devoted to the disclosure of parameters, factors and criteria for managing the educational environment of professional development of teachers in modern comprehensive educational institutions. It is determined that the effectiveness of management activity is determined by the evaluation of such parameters: organizational and managerial, personnel, educational and technological and effective. The article substantiates the factor-criterial model of the effectiveness of management of the educational environment of teachers' professional development.

Key words: parameter, factor, criterion, factor-criterial model, management, educational environment, professional development of teachers.

Удосконалення системи управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів є вагомим завданням педагогічної науки та шкільної практики. Розроблення та впровадження факторно-критеріальної моделі ефективності управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів є одним із важливих засобів реалізації державних вимог щодо забезпечення якості загальної середньої освіти та освітніх послуг.

Опис основних положень кваліметрії та технології її застосування в педагогічному експерименті наведено в працях О. Ануфрієвої, Г. Дмитренка, Г. Єльнікової, В. Лобашева, В. Олійника, Г. Полякової, З. Рябової, В. Циби та ін. Наведемо ті з них, що виявилися для нас підґрунтям створення факторно-критеріальної моделі оцінювання управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів.

Метою статті є обґрунтування факторно-критеріальну модель управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів.

З метою визначення параметрів, факторів та критеріїв управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів нами вивчено науково-педагогічні та дисертаційні дослідження українських і зарубіжних науковців.

Параметр – це змінна величина, від якої залежить значущість іншої змінної величини. *Показник* – це свідчення, доказ, ознака будь-чого; критерій, показник, ознака стосовно якої здійснюється оцінювання, за якою характеризується будь-що [2]. Параметр (від гр. *παράμετρος* – той, що відмірює) – це виражений у числовій формі показник, що дає змогу здійснювати порівняння об'єктів, який використовують для оцінювання відповідності реального

стану об'єкта нормативним вимогам або критеріям [6].

У кваліметричній моделі кожний параметр, представлено набором факторів, які передбачає набір простих властивостей, тобто критеріїв. Критерій (від лат. *criterium* – засіб для судження) у Великому тлумачному словнику сучасної української мови визначено як «...підстава для оцінювання, визначення або класифікації будь-чого, мірило» [2], а в словнику С. Ожегова – як «мірило оцінювання або судження» [7]. Словник іншомовних слів пояснює критерій як ознаку, на засадах якої здійснюється оцінювання, визначення або класифікація будь-чого; мірило [8]. Отже, критеріями ефективності управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів ми будемо розуміти емпіричні показники, що дають змогу однозначно визначити ступінь досягнення необхідного результату управління відповідно поставлених до цілей.

У контексті дослідження нашу увагу привернув підхід, що пропонують А. Асаул та Б. Капаров у монографії «Управління вищим навчальним закладом в умовах інноваційної економіки» [1], за яким ефективність управління охоплює три групи параметрів:

- діяльності навчального закладу;
- таких, що відображають окремі залежності між керованою та керуючою системами;
- таких, що характеризують систему управління.

Ці параметри розподіляють на більш конкретні, що надає можливість охопити напрями діяльності навчального закладу.

Наведений підхід та сутнісний зміст дефініції «управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів» дає змогу визначити параметри оцінювання ефективності управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів.

Вважаючи, що параметри ефективності управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів мають відображати також діяльність та систему управління з урахуванням компонентів кожного складника, визначаємо дві групи параметрів ефективності управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів, а саме ті що характеризують:

- управління (керована підсистема);
- діяльність (керуюча підсистема).

До параметрів першої групи зараховуємо: 1) організаційно-управлінський; 2) кадровий.

До параметрів другої групи належать: 1) освітньо-технологічний; 2) результативний.

Організаційно-управлінський параметр передбачає такі фактори: наявність системи управління ЗНЗ; документальне забезпечення змін; інформаційне забезпечення; ефективність управлінської команди; ступінь взаємодії функцій управління.

Кадровий параметр визначають фактори: створення атмосфери творчої активності; базові знання вчителів; участь у науково-методичних заходах; науково-методична підтримка та заохочення; створення науково-методичної бази, що стимулює професійний розвиток.

Освітньо-технологічний параметр має такі фактори: забезпечення реалізації сучасної державної політики освітянської галузі у професійній діяльності; забезпечення професійного зростання педагогічних працівників; додаткова освіта вчителів; активна та продуктивна участь педагогічного працівника у навчальній, науково-дослідницькій діяльності; проведення діагностичної роботи з професійного розвитку вчителів.

Результативний параметр охоплюють такі фактори: зростання якісних показників діяльності; розвиток соціальної та професійної активності вчителів; підвищення ступеня саморозвитку; вмотивованість творчої діяльності; результативність самоосвітньої діяльності.

Вищеперераховані фактори забезпечуються за допомогою відповідних критеріїв. Критерії виділено шляхом логічного аналізу напрямів професійної діяльності вчителя та відповідних нормативних документів.

Існує алгоритм створення факторно-критеріальної моделі, що містить три етапи. На **першому етапі** розробляють ієрархічну структурну схему властивостей об'єкта дослідження. У процесі цієї операції інтегративну властивість об'єкта оцінювання декомпонують на властивості першого порядку – *параметри* (від гр. *parametron* – що вимірює), які за правилами мереологічного ділення розкладають на властивості другого порядку – *фактори* (від лат. *factor* – той, що робить), а останні – на складники третього порядку – *прості властивості*. На **другому етапі** визначають коефіцієнти вагомості для факторів, що характеризують значущість певного фактора серед інших. До того ж, сума вагомості показників має дорівнювати одиниці. Аналогічну процедуру здійснюють і для критеріїв. Значущість вагомості визначають за допомогою методу експертного оцінювання. На **третьому етапі** результати факторно-критеріального моделювання оформлюють у відповідну таблицю.

Засадами розробленої моделі оцінювання ефективності управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів є Базові кваліметричні моделі діяльності, розроблені Г. Єльніковою [4]. Кваліметрія – це наукова галузь, що вивчає методологію та проблематику комплексних кількісного оцінювання якості будь-яких об'єктів – предметів або процесів [5].

Застосовуючи описану технологію використання кваліметричного підходу в освіті та структуру управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів, нами розробили факторно-критеріальну модель управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів (табл. 1).

Після проведення обчислень управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів можна дійти висновку:

1) якщо $R_{заг} \leq 0,5$ – рівень управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів *низький*;

2) якщо $0,5 \leq R_{заг} \leq 0,54$ – рівень управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів *середній*;

Таблиця 1

Факторно-критеріальна модель оцінювання ефективності управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів

Параметр «організаційно-управлінський»

Фактори	Критерії
Наявність системи управління ЗНЗ	1. Відповідність системи управління сучасним законодавчим і концептуальним документам у галузі освіти
	2. Стратегічна спрямованість управління
	3. Наявність цільових програм в управлінні з професійного розвитку вчителів
	4. Використання управлінських інновацій
Документальне забезпечення змін	1. Розробленість локальних актів щодо напрямів інноваційної діяльності з професійного розвитку вчителів
	2. Відповідність локальних актів нормативним вимогам
	3. Культура оформлення документів
	4. Застосування локальних актів на практиці управління ЗНЗ з професійного розвитку вчителів
Інформаційне забезпечення	1. Уведення моніторингу управлінської діяльності кожного члена адміністрації
	2. Дієвість системи моніторингу ЗНЗ
	3. Використання сучасних інформаційних та комп'ютерних технологій в управлінні
	4. Оптимальність просування інформаційних потоків
Ефективність управлінської команди	1. Згуртованість та взаємозамінність членів управлінської команди
	2. Партнерські відносини в команді
	3. Оптимальність поділу управлінських функцій між адміністрацією
	4. Реалізація принципу делегування повноважень
Ступінь взаємодії функцій управління	1. Специфіка керуючої та керованої підсистем, суть та форми їхньої взаємодії
	2. Координація взаємодії підрозділів ЗНЗ
	3. Взаємозв'язок адміністративного та громадського управління
	4. Взаємодія навчального закладу та соціального середовища

Параметр «кадровий»

Фактори	Критерії
Створення атмосфери творчої активності	1. Наявність професійних мотивів
	2. Наявність мотивів особистісної самореалізації
	3. Прагнення досягати високих результатів у професійній діяльності
	4. Заохочення до творчої активності
Базові знання педагогів	1. Знання філософії освіти, педагогіки, психології
	2. Знання дидактики навчання, методик вивчення навчального предмета
	3. Знання сучасних технологій навчання
	4. Забезпечення інноваційної освітньої діяльності
Участь вчителів у науково-методичних заходах	1. Участь учителів у розробленні та реалізації програм експериментальної діяльності та інноваційної діяльності
	2. Публікації у фахових та науково-методичних виданнях
	3. Участь у науково-практичних конференціях та семінарах
	4. Створення інноваційних освітніх продуктів/продукції (програми, концепції, технології, методики, моделі тощо)
Методична підтримка та заохочення педагогів	1. Вибір джерел, засобів, форм і методів навчання в міжтестастійний період
	2. Оцінювання результатів та внесення необхідних змін
	3. Стимулювання та заохочення діяльності вчителів
	4. Преміювання вчителів
Створення науково-методичної бази, що стимулює професійний розвиток	1. Наявність методичного кабінету
	2. Якість діяльності методичного кабінету
	3. Використання Медіотеки
	4. Забезпеченість науковими посібниками, періодикою, фаховими журналами інноваційного характеру

Параметр «освітньо-технологічний»

Фактори	Критерії
Забезпечення реалізації сучасної державної політики освітньої галузі в професійній діяльності	1. Реалізація основних напрямів Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року
	2. Виконання документів, що регламентують державну політику в галузі освіти
	3. Наявність та дієвість програми розвитку навчального закладу з професійного розвитку вчителів
	4. Розроблення і впровадження цільових програм та інноваційних проектів з професійного розвитку вчителів
Забезпечення професійного зростання педагогічних працівників	1. Забезпечення та підтримка позитивного психологічного клімату в ЗНЗ
	2. Створення механізмів стимулювання вчителів до неперервного професійного розвитку та вдосконалення своїх знань і вмінь протягом усієї педагогічної кар'єри
	3. Налагодження координації діяльності ЗНЗ з відділами, управліннями освіти, навчальними закладами та установами
	4. Створення системи безперервної освіти вчителів на основі їхніх запитів
Додаткова освіта вчителів	1. Створення ефективних технологій навчання вчителів
	2. Самоосвітня діяльність педагогічних кадрів у міжкурсовий період
	3. Забезпечення єдності та наступності курсового та міжкурсового етапів підвищення кваліфікації в межах концепції неперервної освіти
	4. Посилення гуманітарної та загальнокультурного складника змісту професійного розвитку педагогічних працівників
Активна та продуктивна участь педагогічного працівника у навчальній, науково-дослідницькій діяльності	1. Використання активно-розвивальних методів навчання
	2. Запровадження новітніх технологій навчання учнів
	3. Збагачення НВП діалоговими засобами і методами освітньо-педагогічної взаємодії
	4. Проведення наукових досліджень з акмеологічних та андрагогічних проблем
Проведення діагностики з професійного розвитку вчителів	1. Вивчення професійних запитів та потреб з метою виявлення результативності навчання вчителів
	2. Участь педагогічного колективу у підведенні підсумків професійної діяльності
	3. Уміння зберігати активність у критичних ситуаціях
	4. Удосконалення змісту і форм професійного розвитку вчителів

Параметр «результативний»

Фактори	Критерії
Зростання якісних показників професійної діяльності вчителів	1. Поступовий перехід від накопичення суми знань до засвоєння вмінь самоуправління освітньою діяльністю
	2. Сформованість професійних компетентностей вчителів
	3. Підвищення ступеня саморозвитку вчителів
	4. Орієнтація сучасної підготовки на потреби вчителів
Розвиток соціальної та професійної активності вчителів	1. Законодавчо-нормативні знання, організаційно-технологічні, діагностико-прогностичні та контрольні-коригувальні вміння
	2. Взаємообмін досвідом
	3. Участь у різного рівня конкурсах
	4. Результати участі у конкурсах
Підвищення ступеня саморозвитку вчителів	1. Створення умов для творчої самореалізації
	2. Наявність високого ступеня професійних успіхів учителів
	3. Відвідування виставок, взаємовідвідування, екскурсії тощо
	4. Прагнення до самореалізації та самовдосконалення
Умотивованість творчої діяльності вчителя	1. Оптиміальне співвідношення зовнішньої мотивації до розвитку та самомотивації
	2. Здатність долати стереотипи у професійній діяльності
	3. Бачення нових можливостей у професійному розвитку
	4. Орієнтація вчителів на досягнення та успіх
Результативність самоосвітньої діяльності вчителів	1. Наявність індивідуальних планів саморозвитку
	2. Якість роботи над собою
	3. Моральне та матеріальне заохочення вчителів
	4. Проведення конкурсів на визначення кращих вчителів

3) якщо $0,55 \leq P_{заг.} \leq 0,74$ – рівень управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів *достатній*;

4) якщо $0,75 \leq P_{заг.} \leq 1$ – рівень управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів *високий*.

Таким чином, управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів забезпечує безперервне нарощування освітнього потенціалу закладу освіти та досягнення якісно нових результатів. Ефективність цього складника управлінської діяльності визначається через оцінювання таких параметрів: *організаційно-управлінський, кадровий, освітньо-технологічний та результативний*. Інструментарієм для визначення ефективності управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів слугують факторно-критеріальні моделі ефективності управління.

Використані літературні джерела

1. Асаул А. Н. Управление высшим учебным заведением в условиях инновационной экономики [текст] / А. Н. Асаул, Б. М. Капаров. – СПб. : Гуманитарика, 2007. – 280 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови [текст] / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – Київ ; Ірпін : Перун, 2004. – 1440 с.

3. Дмитренко Г. А. Стратегический менеджмент в системе образования [текст] : учеб. пособ. / Г. А. Дмитренко. – Киев : МАУП, 1999. – 174 с.

4. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні [текст] : монографія / Г. В. Єльнікова. – Київ : ДАККО, 1999. – 303 с.

5. Єльнікова Г. В. Основи адаптивного управління [текст] : метод. рек. / Г. В. Єльнікова. – Харків : Основа, 2004. – 128 с.

6. Мацкевич С. А. Менеджмент в системе образования: теория и практика инновационной подготовки

профессионалов [текст] / С. А. Мацкевич ; науч. ред. А. Н. Мирошниченко. – Минск : И. П. Логвинов, 2011. – 260 с.

7. Ожегов С. И. Словарь русского языка: ок. 57000 слов [текст] / С. И. Ожегов; под ред. чл.-кор. АН СССР Н. Ю. Шведовой. – 19-е изд., испр. – М. : Рус. яз., 1987. – 750 с.

8. Словник української мови : в 11 т. [текст]. – 1973. – Т. 4. – С. 262.

Bibliography

1. Asaul A. N. Upravlenye vysshym uchebnym zavedeniyem v uslovyakh ynnovatsyonnoi ekonomyy [tekst] / A. N. Asaul, B. M. Kaparov. – SPb. : Humanistyka, 2007. – 280 s.

2. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [tekst] / uklad. i hol. red. V.T. Busel. – Kyiv ; Irpin : Perun, 2004. – 1440 s.

3. Dmytrenko H. A. Stratehycheskyi menedzhment v systeme obrazovanyia [tekst] : ucheb. posob. / H. A. Dmytrenko. – Kyiv : MAUP, 1999. – 174 s.

4. Yelnykova H. V. Naukovi osnovy rozvytku upravlinnia zahalnoiu serednoiu osvitoiu v rehioni : monohr. / H. V. Yelnykova. – Kyiv : DAKKO, 1999. – 303 s.

5. Yelnykova H. V. Osnovy adaptyvnoho upravlinnia [tekst] : metod. rek. / H. V. Yelnykova. – Kharkiv : Osнова, 2004. – 128 s.

6. Matskevych S. A. Menedzhment v systeme obrazovanyia: teoryia y praktyka ynnovatsyonnoi podhotovky professyonalov [tekst] / S. A. Matskevych ; nauch. red. A. N. Myroshnychenko. – Mynsk : Y. P. Lohvynov, 2011. – 260 s.

7. Ozhegov S. Y. Slovar russkoho yazyka: ok. 57000 slov [tekst] / S. Y. Ozhegov; pod red. chl.-kor. AN SSSR N. Yu. Shvedovoi. – 19-e yzd., uspr. – M. : Rus. yaz., 1987. – 750 s.

8. Slovnyk ukrainskoi movy : v 11 t. [tekst]. – 1973. – T. 4. – S. 262.